

واکاوی نقش ارزشهای اسلامی در برطرف سازی چالشهای مربوط به سرمایه انسانی در مدیریت راهبردی

چکیده:

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نگارنده بعنوان ارزیابی نقش ارزشها در مدیریت راهبردی و ارائه الگوی مبتنی بر ارزشهای اسلامی و با هدف شناخت و مقایسه نقش ارزشهای اسلامی در برطرف سازی مشکلات و چالشهای مربوط به سرمایه انسانی در مدیریت راهبردی تهیه گردیده است

امروزه مشاهده می گردد که مدیریتهای کلان راهبردی در سطح جهان عمدتاً دچار چالشهای عظیمی می باشند که کم و بیش توسط خود صاحبان غربی مورد بررسی و اذعان قرار گرفته است در یک جمع بندی از این اظهار نظرها، پایه های این چالشها را می توان در عرصه سرمایه های انسانی و در سه مفهوم انسجام، اعتماد و مشارکت خلاصه کرد بنابراین بررسی نقش ارزشهای اسلامی بعنوان یک برطرف ساز و تعدیل کننده این چالشها از الزامات موفقیت در این نوع مدیریت به شمار می رود. با توجه به ماهیت موضوع مورد نظر، روش انجام تحقیق موردی زمینه ای، و با رویکرد تفسیری بصورت پیمایشی و آمیخته، و شامل متغیرها و داده های کیفی و کمی است. در قالب این روش چالشهای مدیریت راهبردی با ویژگیهای ارزشها در دو مکتب اسلامی و غربی محک زده می شوند تا در نتیجه کارآمدی ارزشهای والای اسلامی در برطرف سازی این چالشها در عرصه سرمایه انسانی اثبات گردد.

واژه های کلیدی :

ارزش، مدیریت راهبردی، چالشها، سرمایه انسانی

مقدمه :

مدیریت راهبردی نوعی از مدیریت است که با رویکرد جامع، کلان، آینده نگر و دور اندیش سعی بر تعیین اهداف بلند مدت و تدوین سیاستها و راهبردهای راهگشا و راهبر در عرصه بکارگیری منابع انسانی و ابزارهای نرم و سخت در یک شاکله بهینه، کارآمد و اثر بخش را دارد.

اهمیت و تاثیرات این نوع مدیریت تا به آن حد است که امروزه کشورها و سازمانها و یا محیطهای کسب و کار بدون پرداختن به شناخت و بکارگیری صحیح عناصر این مدیریت ره به جایی نخواهد برد و از کاروان ترقی و پیشرفت بازمی مانند و یا موقعیت و جایگاه استراتژیک خود را بتدریج از دست می دهند.

پیچیدگی ها و محدودیتهائی که انسان امروز در پیش بینی آینده خویش و تسلط بر روابط و سنتهای حاکم بر عوامل متنوع و متعدد اداره جوامع دارد وی را بر آن داشته است که به راههای غیر عادلانه و غیر انسانی در این نوع مدیریت که با رویکردهای سلطه جوئی و دستیازی ظالمانه به منابع سایر کشورهای ضعیفتر جلوه نموده است بپردازد.

غافل از آنکه این ناتوانی و ابهام و درماندگی از آنجا ناشی می شود که انسان امروز خود را حاکم مطلق و مستقل بر امکانات و منابع جهان می پندارد و اراده حاکم مقتدر و عالم آفریدگار و مدبر اصلی را نادیده انگاشته است.

آری مهمترین چالشهای مدیریت جوامع امروزی از ریشه های فلسفی و جهانبینی و پارادایمهای مادی نگر، امانیستی و نسبیست گرا برخوردار است و به همین علت بحث در برطرف سازی این چالشها بایستی با رویکردهای عمیق معنوی، دینی و درون گرای انسان شکل گیرد تا به علتهای حقیقی این چالشها دست یافت.

پیشینه تحقیق

در سالهای اخیر موضوع چالشهای مدیریت راهبردی توسط برخی از صاحب نظران مورد بررسی قرار گرفته است که مهمترین آنها را می توان به شرح زیر ذکر کرد :

چالشهای مدیریت در سده ۲۱ توسط پیتر اف. دراگر ترجمه محمود طلوع نشر خدمات فرهنگی رسا ۱۳۸۷

چالشهای مدیریت دولتی در ایران توسط دکتر حسن دانائی فرد نشر مدیریت ۱۳۸۷

چالشهای فرهنگی فراوری جنگهای مدرن توسط مسعود منزوی، نشر موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاع ۱۳۸۷

اما از همه موارد فوق مهمتر بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در عرصه بیان مشکلات و چالشهای مدیران راهبردی است که در جای جای بیانات گهر بار ایشان خطاب به مسئولان و کارگزاران نظام بیان گردیده است.

تصمیم‌گیری جوهره مدیریت راهبردی

بر اساس مدل‌های روان‌شناسی شناختی انسان، منشا و مبادی تصمیم‌گیریها را می‌توان به موارد زیر تبیین کرد:

- انگیزه (نیاز)
- تعقل (مبانی)
- مدل‌های ذهنی (ضمایر)
- تبعیت و اطاعت (الگو پذیری)

انگیزه که از نیازهای طبیعی، نهادهای غریزی و امیال مادی سرچشمه می‌گیرد.

تعقل و استدلال که از اطلاعات و استنتاجات فکری و متکی بر شناخت و آگاهی و مبتنی بر مبانی منطقی و باورهای اعتقادی شخص صورت می‌پذیرد.

ضمایر و مدل‌های ذهنی که علاوه بر ارث، نطفه و لقمه از رسوبات عادات، تجربیات و تفکرات در طول زندگی شخص حاصل شده و اغلب بطور ناخود آگاه و خود به خود و یا حتی غفلت بصورت بروز ملکات، منجر به تصمیم‌گیری می‌گردد. مشهورات، مسلمات، مقبولات و مظنونات و موهومات مجموعه‌هائی از محتوای ضمائر و شاکله شخص را تشکیل می‌دهند.

نهایتاً از طریق تبعیت و اطاعت، که یا با تکیه و اعتماد بر مبانی اعتقادی و باورهای درونی و یا الگو پذیری از فردی که مورد وثوق قرار می‌گیرد و تجسم آن اعتقادات و باورها است میسر می‌شود.^۱

نمادهائی از چالشهای مربوط به سرمایه انسانی

در بررسی چالشهای مربوط به حوزه سرمایه انسانی عمدتاً بایستی نمادهائی را که از بعد درون‌نگر و برون‌نگر انسان در مرحله تصمیم‌گیری موثر می‌باشند مورد دقت قرار دهیم.

بنابراین در اینجا مثالهایی از چالشهای موجود در این زمینه را با تکیه بر مبادی تصمیم‌گیری که در قسمت قبل ذکر گردید مشاهده می‌نمائیم و در مرحله تجزیه و تحلیل تعداد بیشتری از این چالشها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

^۱ - رجوع شود به کتابهای روانشناسی که در فهرست منابع از آنها نام برده شده است.

ضعف در شناخت رقیب و دشمن (مثال در مورد منشأ تعقل در تصمیم گیری)

تعقل موهبتی است که انسان توسط آن با تکیه بر اطلاعات و آگاهیهای شناختی خود و بر اساس مبانی و اعتقادات و باورهای شناخته شده خویش گزینه های موجود را برای تصمیم گیری تجزیه و تحلیل می نماید تا بهترین گزینه را اختیار نماید .

بنابراین اگر انسان در شناخت مبانی و اطلاعات و آگاهیهای لازم برای تصمیم گیری ضعف داشته باشد و یا در مصادیق معیارها و ملاکهای تصمیم گیری دچار انحراف شود نتایج تعقل وی موجب چالشهای مانع شونده خواهد شد .
از آنجاست که رقیب و دشمن نیز برای تاثیر گذاری بر تصمیم گیری بر القاء اطلاعات نادرست و غیر حقیقی همت می گمارد .

مقام معظم رهبری می فرمایند : دشمن می خواهد جاپائی از خود به جا بگذارد و عقیده آنها (جوانان) را به انقلاب و دین و امام برگرداند حتی یک عده در این که این ملت استقلال می خواهند، خدشه می کنند یعنی درست همان خواست دشمن، یعنی تهاجم فرهنگی، مسئولین کشور این خود آگاهی را لازم دارند تا بدانند دشمن از کجا دارد حمله می کند. اگر فهمیدند بیدار خواهند بود آنگاه شجاعت و تقوا و پاکدامنی آنها به کار این ملت خواهد آمد.^۲

بهرمندی از اموال عمومی (مثال در مورد منشأ انگیزه در تصمیم گیری)

یکی از چالشهای مدیریت در وهله اجرا، استفاده از منابع مادی بیت المال می باشد که از منشأ انگیزه های مادی حاصل می شود .

در تصمیم گیریهای که از مبادی نیاز و احتیاجات و غرایز طبیعی فرد سرچشمه می گیرد انسان به امیال و هوای نفسانی خویش معطوف می گردد اگر این مرحله با ملاک و سنجشهای اعتقادی و عقلانی ارزیابی نشود همین عوامل موجب تصمیم گیری و عمل می گردند که استفاده از بیت المال مسلمین و اموال عمومی نمونه ای از این گرایش است.

رهبر معظم انقلاب در بیان بعضی از مشکلات مدیریتی جامعه می فرمایند :

هر کس که بیت المال مسلمین را ملک خود به حساب می آورد یا به زبان بگوید و یا اگر نمی گوید در عمل این طور وانمود کند که ما این قدرها حق داریم و با بیت المال مثل اموال شخصی خود رفتار کند . یا بخورد یا ببخشد یا در راه اغراض شخصی از آن استفاده کند . نمی تواند دنباله رو علی به حساب بیاید رفتار علوی در همه این ابعاد وظیفه ماست کار زیاد بهره مندی کم امیرالمومنین هم در آن زمانی که وظیفه حکومت بر دوش او بود هم در آن زمانی که انزوا و کنار بودن از حکومت را بر او تحمل کرده بودند وسط میدان بود و کار می کرد^۳

۲- بیانات در دیدار افشار مختلف مردم قم ۸۰/۱۰/۱۹

۳- بیانات در اجتماع بزرگ مردم مشهد و زائرین حرم مطهر امام رضا (ع) ۸۰ /۱/۱

اشراف‌گیری عامل کند شدن حرکت اجتماعی (مثال در مورد منشأ شاکله یا ضمیر در تصمیم‌گیری)

ازدیگر چالش‌هایی که ریشه در نیازهای مادی و حس برتر طلبی ظاهری در اجتماع دارد میل به اشراف‌گیری است

بعضی افراد بر اساس جایگاه و شأنی که در ضمیر و شاکله خود برای خود قائل هستند میل به برتری و فخر فروشی و تکبر را در خویش ایجاد و تقویت می‌کنند که همین شکل‌گیریهای ذهنی، موجب تاثیراتی در تصمیم‌گیری‌ها و قضاوت‌های وی می‌گردد. و متأسفانه در این جهت اغلب، حقوق و امکانات بسیاری را برای خود قائل می‌شود و دیگران را نالایق و محروم می‌پندارد.

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: قشر محروم مردم بلندگو و تریبون ندارند اما قشر مرفه و زرمند و زورمند هم از تریبون بنا حق استفاده می‌کنند هر جا بخواهند در بدنه‌ها اعمال نفوذ می‌کنند و کارشان را پیش می‌برند ولی آن قشر محروم زمین می‌ماند اهتمام اصلی دولت در همه سیاست‌های اجرائی و بخشی باید رفع محرومیت به نفع ایجاد عدالت باشد. این باید اولین چیزی باشد که مورد نظر قرار می‌گیرد با این کار چقدر ما رفع محرومیت می‌کنیم و چقدر کشور را به عدالت نزدیک می‌کنیم البته این کار چه چیزهایی در رفع محرومیت بیشتر موثرند شما آنها را خیلی خوب می‌دانید....

عزیزان من این نکته را در اینجا بگویم از جمله چیزهایی که روند حرکت به سمت عدالت را در جامعه کند می‌کند نمود اشراف‌گیری در مسئولان بالای کشور است.^۴

ضرورت الگوپذیری از سیره ائمه (علیهم السلام) (مثال در مورد تبعیت و الگوپذیری در تصمیم‌گیری)

انسان برای رسیدن به کمال نیاز به هدایت و هدایتگر دارد و بهترین هدایت از طریق انتخاب الگوی عملی و رفتاری میسر می‌گردد. انتخاب الگو به معنی اعتماد به اسوه و نمونه‌ای است که انسان اهداف خویش را در وی مجسم می‌بیند و وی را در راهی که در پیش رو دارد پیشگام می‌پندارد بنابراین افکار، اقوال و اعمال وی را سرلوحه تصمیم‌گیری خود قرار می‌دهد و با تبعیت و اطاعت‌پذیری از وی سعی می‌کند در راهی که الگوی انتخابی وی پیموده، گام‌های مطمئن و آگاهانه‌ای بردارد.

مقام معظم رهبری می‌فرمایند:

بزرگترین خطر برای نظام و حکومتی مثل نظام و حکومت ما که به نام اسلام به وجود آمده این است که ما فراموش کنیم الگوی حکومت ما امیر المومنین است به الگوهای رایج دنیا و تاریخ نگاه کنیم و خود را با آنها مقایسه کنیم به روش حکومت‌های منحرفی که در طول تاریخ روز به روز به بشریت ضربه زدند نگاه کنیم اگر یک جنبه از زندگی انسان را رونقی بخشیدند جنبه دیگری را دچار ضایعات جبران‌ناشدنی کردند همت جمهوری اسلامی باید این باشد که خود را به آن الگویی که در غدیر معرفی شد و در دوران پنجاه ساله حکومت امیر المومنین نمونه‌ی آن نشان داده شد نزدیک کند.^۵

^۴ - بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت ۸۰/۶/۵

^۵ - بیانات در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران مرقد مطهر حضرت رضا(ع) در روز عید غدیر خم ۸۰/۱۲/۱۲

چنانچه در مثالهای فوق مشاهده میگردد انسان در تصمیم گیری از مبادی غریزی، عقلی و اعتقادی، شاکله یا ضمیر و یاتبعیت از عوامل خارجی به شکل الگو پذیری عمل می نماید.

ادبیات موضوع

مهمترین چالشهای مدیریت راهبردی به زمینه های انسان محور و سرمایه های انسانی در یک جامعه مربوط میگردد و بر اساس نظریه های مشهور مولفه های سرمایه انسانی شامل انسجام، اعتماد و مشارکت اجتماعی است.^۶

انسجام

انسجام اجتماعی در یک تعریف کلی، توافق جمعی میان اعضای یک جامعه است، که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری آن جامعه می باشد در واقع انسجام اجتماعی، مبین تعلق جمعی و تراکمی است که از تعامل میان افراد آن جامعه ایجاد می شود و نشان دهنده وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است. (غفاریان، ۱۳۸۰، ص ۱۱۰)

بر اساس نظریات روانشناسی شناخت انسجام یک جامعه از ریشه های اعتقادی و مبانی فکری وی سرچشمه می گیرد و اتخاذ هدف مشترک در عمق باورهای افراد در یک جامع عامل اصلی انسجام و همبستگی در آن جامعه می باشد.

مولفه های مفهوم انسجام را می توان در واژگان زیر که با اندک تفاوت در تعبیر، بکاربرده می شوند جمع بندی نمود. همگرایی؛ همسوئی، یکپارچگی، وحدت و اتحاد یا همبستگی، همگرایی با رویکردی که به هدف گرائی حرکت جمعی و تغییرات اجتماعی دارد در واقع زمانی به وقوع می پیوندد که همه افراد و یا گروههای متفرق به دنبال یک هدف باشند و آن هدف را مبنای فعالیتهای خویش قرار دهند و در این مسیر، فعالیتهای خنثی کننده ای در جمع جبری فعالیتهای اجتماعی خویش انجام ندهند. و در این صورت است که نظام و مجموعه ای منسجم ایجاد می نمایند.

آیت الله مصباح در این زمینه می فرمایند: به مجموعه ای، نظام گفته می شود که تمامی اجزا و عناصر آن با یکدیگر ارتباط و انسجام داشته و همه آنها هدف واحدی داشته باشند در بسیاری از مکاتب اخلاقی چنین انسجام و پیوند درونی مشهود نیست مثلاً در نظامهای متفاوت متغیرهایی از قبیل پول داشتن علم داشتن قهرمان بودن و... را به عنوان ارزش تلقی می کنند در حالی که بین آنها ارتباط و انسجامی مشهود نیست و تنها یک مجموعه ساختگی است اگر بتوان کتابهای متفرقه داخل یک کتابخانه را نظام یا سیستم خواند می توان این مجموعه را همگون ارزشی را نیز نظام ارزشی دانست. (مصباح، ۱۳۸۷، ص ۵۷).

اتکا و وابستگی انسان به باورهای درونی خویش با ملاک و معیار اتخاذ و انتخاب این باورها در موقعیتهای خاص تصمیم گیری و اراده وی سنجدیده می شود آنچه در آموزه های اسلامی تحت عنوان تقوی مطرح می گردد از همین تعبیر

۶- ر. ک. نظریه سرمایه انسانی دکتر رفیع پور و نتایج مطالعات گروهی دوره دوم مدیریت راهبردی نظامی داتا

سرچشمه گرفته است. اینکه انسان در موقعیتهای ویژه، روبرویی با گزینه مختلف، تبعیت از مبانی مورد اعتقاد و باورهای خویش را معیار قرار دهد و منطبق بر آنها اراده و عمل نماید و یا با بی توجهی به حد و مرزها گرفتار امیال خویش گردد. معیاری برای سنجش نقش وی در ایجاد انسجام اجتماعی است.

طبق فرمایشات مقام معظم رهبری: تا وقتی مسئولان کشور به مبانی دین و اسلام و فقاقت پایبندند اینها کاری نمی توانند بکنند می خواهند این پایبندی را از بین ببرند هدف این است. می خواهند همان تجربه که در صدر اسلام به وجود آمد دوباره تکرار کنند. من به دوستان از جمله به رئیس جمهور محترم قبلا این را عرض کرده ام که از چیزهایی که دشمن به طور جدی در کشور تبلیغ می کند مساله اباچیگری است اباچیگری اعتقادی و عملی یعنی پایبند و تقیدات و تکیه گاههایی که یک انسان را در حرکت خود به سمت هدف مشخصی عازم و مصمم می کند از او گرفتن و او را سرگردان و لنگ کردن این را باید جدی بگیرید.^۷

اعتماد

از مولفه های سرمایه اجتماعی است که، دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تایید شده ای دارد، که به لحاظ عقلی، افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمانها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی شان دارند. (غفاری، ۱۳۸۰، ص ۹۹)^۱

اعتماد دارای دو بعد می باشد. اعتماد مردم به مسئولین و اعتماد مردم به مردم، در اثر اعتماد مردم به هم احساس امنیت شخصی، در جامعه گسترش می یابد. اما در صورت اعتماد مردم به مسئولین زمینه های انتظار همکاری و سود متقابل، بین جامعه گسترش یافته، در واقع منافع مردم و نظام با هم گره می خورد. جوامعی که فاقد اعتماد اجتماعی و همکاری متقابل بین افراد هستند، گسیختگی و شکافهای ژرفی میان گروه های اجتماعی مشاهده می گردد. آنتونی گیدنز اعتماد را عامل احساس امنیت وجودی می داند که موجود انسانی منفرد را در نقل و انتقالها در بحرانها و در حال و هوایی آکنده از خطرهای احتمالی قوت قلب می بخشد. (گیدنز، ۱۳۷۸، ص ۶۳)^۲ اعتماد اجتماعی با معرف هایی همچون صداقت، عدالت، انصاف، وفای به عهد و... سنجیده می شود. اعتماد اجتماعی دارای وجوه مختلفی مثل اعتماد بین نهادهای اصلی جامعه، اعتماد نهادها به یکدیگر و اعتماد حکومت و نهادها به مردم می باشد. کنفوسیوس فیلسوف مشهور چینی معتقد است، که حکومت صالح باید دارای سه هدف اساسی باشد: «تدارکات شایسته»، «ارتش نیرومند» و «جلب اعتماد مردم». اگر لازم افتد که یکی از این سه فدا شود، آسانتر از همه ارتش را می توان رها کرد. سپس تدارک خواربار را (مرگ همواره روزی آدمی بوده است)، اعتماد خلق را هرگز، فدای چیزی نکن، اگر خلق بی اعتماد شوند، حکومت بر آنها محال می گردد. (ابوالحمد، ۱۳۷۰، ص ۲۷۳)^۳

مقام معظم رهبری در زمینه ایجاد اعتماد و توکل داشتن به وعده های خداوند خطاب به مدیران راهبردی می فرماید: شما بدون اتکا و توکل به خدا و ارتباط ویژه با او توفیق لازم را بدست نخواهید آورد توفیق از سوی خداست جبر نیست توفیق یعنی جور آوردن و موافق طبع و موافق خواست آوردن کار این معنای توفیق است. نه اینکه وقتی می

^۷ - بیانات در دیدار با جوانان در مصالای بزرگ تهران ۱/۲/۷۹

گوئیم خدا توفیق داد یعنی پشت گردن آدم را گرفت که این کار را انجام بدهد باز هم اراده خود شماست که کار را انجام می دهد اما توفیق از طرف پروردگار است اگر این توفیق و جور آمدن کار و فرصت لازم کار را می خواهید باید با خدا رابطه مستقیم برقرار کنید رابطه تضرع رابطه خواست رابطه ویژه . این رابطه خدا را همه باید داشته باشند اما شما که مسئول هستید و یکی از مدیریتهای بالا در دست شماست شما که می گوئیم یعنی ما مسئولان که من خودم از شما به این کار اولی هستم جزو شایسته ترین افراد هستید که باید این رابطه ویژه را با خدا داشته باشید . نماز با توجه و با حضور بخوانید به نوافل اهمیت بدهید و سعی کنید که در روز مقداری قرآن تلاوت کنید هیچ روزی بر شما نگذرد که مقداری قرآن ولو دو آیه پنج آیه با تدبر تلاوت نکنید این به شما نورانیت می بخشد انتظار این را نداشته باشیم که اگر امشب نافله خواندیم فردا مثلا گشایش مهمی در کارمان بشود و اثرش ظاهر گردد نه در دعاهای ما نفس رابطه با خدا جزو بدیهیات و محکومات ادعیه ماست و خدای متعال متضرعین الیه را مورد توجه و عنایت خاص قرار می دهد تضرع این خواص را دارد.^۴

همچنین می فرمایند: یکی از سیاستهای دشمنان اسلام این است که ایمان مردم را بگیرند و اعتقاد آنها به انقلاب را سلب کنند چند سالی است که این را در تبلیغاتشان شروع کرده اند.^۵

مشارکت

در یک تعریف کلی، مشارکت بمعنای شرکت فعالانه انسانها در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی تمامی ابعاد حیات می باشد. (ساروخانی، ۱۳۷۰، ص ۵۲۱)^۵ مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن، اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به طور مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند. (محسنی، ۱۳۷۵، ص ۱۰۸)^۶

اما قبل از آنکه مشارکت به اقدام عملی بیانجامد از شکل گیری بعضی باورها نتیجه می گردد ابتدا انسان به هویت اجتماعی خویش می اندیشد و تمامی مولفه های این هویت را بررسی می کند. سپس با مقایسه با افراد اجتماع موقعیت خود را مورد بررسی و سنجش نسبی قرار می دهد و نهایتا با احساس رضایتمندی و یا نارضایتی احساس مسئولیت پذیری اجتماعی را در خود تقویت و یا تضعیف مینماید . در اینجا است که فرد در یک حرکت جمعی و اجتماعی مشارکت می نماید و یا بی تفاوت می ماند .

رهبر معظم انقلاب می فرمایند:

^۴ - بیانات در دیدار با جوانان در مصلاهی بزرگ تهران ۱/۲/۷۹

اگر بخواهیم از لحاظ تشکیلاتی این کار سامان بگیرد و کار دسته جمعی انجام شود جز با همدلی و همکاری در سطوح بالا امکان ندارد یعنی اگر دو نفر آدم صالح که به خودی خود من حیث هو هو صالحند اما هما هما آنها اشکال پیدا کند و نتوانند با یکدیگر همکاری و معیت داشته باشند اینها هر چند هم صالح باشند نمی توانند کار راه ببرند

ویژگیهای ارزشها :

برای آنکه نقش ارزشها در بر طرف سازی چالشهای موجود در مدیریت راهبردی ارزیابی گردد، بررسی ویژگیهای مشترک ارزشها که بعنوان معیارهای ارزیابی محسوب می گردند ضروری است.

شمول و فراگیری

ادعای ما این است که نظام ارزشی اسلام و همه مکاتب تحریف نشده ناشی از وحی، نظامی فراگیر، عام و شامل است. در بسیاری از مکاتب یا به صورت تفریطی مساله ارتباط انسان با خدا مطرح نمی شود و یا منحصرآ تمامی ارزشها را در ارتباط انسان با خدا مطرح می کنند و ارتباط با دیگران را ضد ارزش می دانند اما در اسلام تمامی ارتباطات مناسب و مفید مورد نظر قرار گرفته اند ارتباط انسان با خدا، با خلق، با خود، خانواده، جامعه و حتی روابط بین الملل ارزشهای ثابت و معینی دارند یعنی هیچ مساله ای از مسائل زندگی انسان نیست که تحت پوشش ارزشهای اخلاقی اسلام قرار نگیرد. این ویژگی را شمول و فراگیری می نامیم .

انسجام درونی

همان گونه که اشاره شد به مجموعه ای، نظام گفته می شود که تمامی اجزا و عناصر آن با یکدیگر ارتباط و انسجام داشته و همه آنها هدف واحدی داشته باشند در بسیاری از مکاتب اخلاقی چنین انسجام و پیوند درونی مشهود نیست مثلا در نظامهای متفاوت متغیرهایی از قبیل پول داشتن علم داشتن قهرمان بودن و... را به عنوان ارزش تلقی می کنند در حالی که بین آنها ارتباط و انسجامی مشهود نیست و تنها یک مجموعه ساختگی است اگر بتوان کتابهای متفرقه داخل یک کتابخانه را نظام یا سیستم خواند می توان این مجموعه نا همگون ارزشی را نیز نظام ارزشی دانست .

منطقی بودن ارزشها

امروز یکی از مسائل جنجال برانگیز و زنده در محافل علمی فلسفه اخلاق این موضوع است که آیا ارزشها با واقعیات ارتباطی دارند یا نه اهمیت این بحث بدین جهت است که تبیین عقلانی ارزشها فقط زمانی ممکن است که بتوان رابطه بین ارزشها و واقعیتهای را کشف کرد زیرا عقل فقط واقعیتهای را درک می کند اگر ارزشها صرفا تابع قرارداد باشند، هیچ رابطه منطقی با هم ندارند و هیچ دلیل عقلی هم نمی تواند آنها را ثابت کند. تمایل فرد یا فرضا مجموعه افراد یک جامعه را که نمی توان با دلیل عقلی توجیه کرد.

باید دید برای رسیدن به هدف چه رفتار خاصی مورد نیاز است بنابراین رابطه بین رفتار و اهداف انسان بر اساس قانون علیت قابل تبیین است یعنی عقل انسان می گوید اگر بخواهی به فلان هدف برسی باید فلان کار را انجام دهی اگر چنین رابطه ای بین رفتار و اهداف نباشد ، اهداف قابل تبیین عقلانی نخواهند بود و تنها بر اساس میل علاقه و رغبت مردم تعیین می شود . (مصباح، ۱۳۸۷، ص ۵۷).

جامعیت

هریک از مکاتب متفاوت فلسفه اخلاق ملاک یا ملاک‌هایی را برای تشخیص ارزشها تعیین کرده اند به عبارت دیگر برای تشخیص آنها معیارهایی را ارائه داده اند .

یکی از قدیمی ترین ملاک‌هایی که برای تشخیص ارزشهای اخلاقی تعیین شده است لذت انگاری و خوشی گرائی است لذت انگاری به عنوان یک نظریه فلسفی دو صورت دارد لذت انگاری روان شناختی و لذت انگاری اخلاقی بر مبنای نظریه اول مردم در زندگی خود واقعا به دنبال لذتند اما لذت انگاری اخلاقی ، نظریه ای است که بر حسب آن مردم نه تنها در جستجوی لذتند، بلکه باید چنین کنند. زیرا تنها خوبی لذت است. ارزش لذت و خوشایندی است. مشهور است، پرچم دار مکتب لذت گرائی آریستتیپوس یونانی است. اما این گرایش منحصر به او نبوده است در سایر مکاتب قدیم و حتی بعضی از مکاتب امروزی نو در فرهنگ غربی نیز آثار این تفکر مشهود است اگر چه گاهی از تصریح کردن به این واقعیت ابا می کنند اما آثار آن قابل انکار نیست . (مصباح، ۱۳۸۷، ص ۵۷).

مجموعه ویژگیهای مذکور (در مکاتب اخلاقی^۷) را با تصرفاتی می توان با نظام ارزشی اسلام تا حدی انطباق داد. اما پیامبر اکرم (ص) می فرماید: اذا عمل احدکم عملا فلیتقنه^۸ هرگاه کسی از شما کاری انجام داد آن را کامل و مطمئن انجام دهد. و حدیث دیگری می فرماید: وقتی در کاری تصمیم می گیری در نتیجه آن بیندیش اگر نتیجه نیک است آن کار را انجام بده و اگر بد است از آن در گذر

بنابراین اسلام در همه امور همه معیارهای صحیح مورد نظر دیگر مکاتب را داراست. تا جایی که ما سراغ داریم جامعیت هیچ مکتبی به این حد نیست .

حسن فعلی و حسن فاعلی:

یکی دیگر از ویژگیهای نظام ارزشی اسلام توجه به حسن فعلی و حسن فاعلی در رفتار است .

معمولا در مکاتب اخلاقی معیار قضاوت در مورد ارزش داشتن یا بی ارزش بودن یک رفتار نفس عمل و نتایج آن است بدون اینکه انتساب آن به فاعل وانگیزه و نیت فاعل مطرح باشد مثلا قضاوت در مورد راست گفتن، که در تمامی

مکاتب اخلاقی یک ارزش محسوب می شود بر اساس نفس عمل انجام می گیرد و کسی نمی پرسد که انگیزه فاعل از این عمل چیست؟ به تعبیر دیگر معیار قضاوت فقط حسن فعلی است و انگیزه و قصد و نیت فاعل در این مورد دخالتی ندارد اما از دیدگاه اسلام تنها معیار ارزش حسن فعلی نیست بلکه باید حسن فاعلی نیز مد نظر قرار گیرد. چه بسا افعالی که حسن فعلی دارند اما از ویژگی حسن فاعلی محرومند .

مراتب داشتن ارزشها :

یکی دیگر از ویژگیهای نظام ارزشی این است که ارزشها دارای مراحل و مراتبی هستند در حالی که در بسیاری از مکاتب اخلاقی امر بین ارزش داشتن یا نداشتن دایر است و ارزش را دارای یک مرحله می دانند مثلا در مکتب کانت اگر انجام کاری فقط برای اطاعت از حکم عقل و ندای وجدان باشد ارزشمند است، اما اگر اطاعت از حکم عقل همراه با ارضای عواطف باشد، دیگر ارزشی نخواهد داشت. بنابراین فداکاری مادر برای فرزندش از آنجا که برای ارضای عواطف مادر است عملی بی ارزش محسوب می شود، عاطفه مادری و رفتارهای ناشی از این عواطف فاقد ارزش اخلاقی است در حالی که در دین مقدس اسلام هر یک از این رفتارها مرحله ای از ارزش را داراست .

مراتب ارزش اخلاقی در مکتب اخلاقی اسلام طیف وسیعی از ارزشها را شامل می شود که می توان برای آن مرحله‌ای را تا بی نهایت قائل شد در حالی که ارزشها در سایر مکاتب فقط در دو دسته یا در حد بسیار عالی و محدود یا در حد گسترده و یکسان برای همه مطرح میشوند . (مصباح، ۱۳۸۷، ص ۵۷).

عدم ارتباط قوی با خداوند است

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی عدم ارتباط قوی با خداوند است در این مورد ارزشی که اسلام بدان معتقد است ارتباط داشتن با خداوند در تمام موقعیتهای و وضعیتهای تصمیم گیری می باشد. چنانچه خداوند وعده داده است که آیات خود را به چنین افراد نشان خواهد داد آنها را در این راه یاری می نماید چنانکه می فرماید .

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعِنَا لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوْ لَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (۵۳) فصلت^۹

به زودی نشانه‌های خود را در اطراف جهان و در درون جانیشان به آنها نشان می‌دهیم تا برای آنان آشکار گردد که او حق است آیا کافی نیست که پروردگارت بر همه چیز شاهد و گواه است؟! (۵۳)

^۹ - نمونه های دیگر سوره القمر آیه ۴۹ / یونس ۶ / نحل ۲۰ و ۲۱ / فاطر ۴۰ / حج ۱۲ و ۱۳ / زخرف ۹ / یس ۳۶ // جاثیه ۲۴

مفاد آیه این است که: قرآن شما را به سوی خدا می‌خواند، و به بانگ بلند اعلام می‌دارد که حق از ناحیه خداست، پس حداقل، احتمال این را بدهید که در ادعای خود راست می‌گویید، چون همین که این احتمال عقلایی را بدهید، کافی است که به حکم عقل نظر کردن در امر آن برایتان واجب شود، زیرا عقل دفع ضرر احتمالی را هم واجب می‌داند، و چه ضرری خطرناکتر از هلاکتی ابدی که این قرآن شما را از آن هشدار می‌دهد؟ پس به حکم عقل دیگر معنا ندارد که به کلی از آن اعراض کنید. عن ابي عبد الله (عليه السلام) - في حديث - قال: «يقول الله تعالى:

سُنُّرِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ فَأَيَّ آيَةٍ فِي الْأَفَاقِ غَيْرِنَا أَرَاهَا اللَّهُ أَهْلَ الْأَفَاقِ؟». تأویل آیات ۲: ۵۶۶ / ۳۷. چه نشانه ای بجز ما در آفاق وجود دارد که خداوند به آنها نشان دهد.

در مقایسه با ارزشهای موجود در مدیریت راهبردی غرب که مبتنی بر فلسفه ماتریالیستی می باشد ارزشی قابل مقایسه با این ارزش در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود ندارد^{۱۰}

این چالش بر مولفه "انسجام" در مفهوم سرمایه انسانی تاثیر گذار خواهد بود. و از نظر دارا بودن "مراتب" بالاتر هدف، تاثیر بیشتری در برطرف کردن چالش خواهد داشت.

کسب رضایتمندی گروه و جناح سیاسی خاص

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی کسب رضایتمندی گروه و جناح سیاسی خاص است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد توجه به رضایت خداوند نسبت به رضایت هرگروه و جناح است چنانکه می فرماید:

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْلَقُونَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (۲۴) توبه

بگو: «اگر پدران و فرزندان و برادران و همسران و طایفه شما، و اموالی که به دست آورده‌اید، و تجارتی که از کساد شدنش می‌ترسید، و خانه‌هایی که به آن علاقه دارید، در نظرتان از خداوند و پیامبرش و جهاد در راهش محبوبتر است، در انتظار باشید که خداوند عذابش را بر شما نازل کند و خداوند جمعیت نافرمانبردار را هدایت نمی‌کند! (۲۴)

^{۱۰} - تحلیل محتوای کتاب جنگل استراتژی از هنری مینتزرگ

و مانع ایشان از این کار محبتی است که بغیر خدا و رسول و جهاد در راه خدا دارند، لذا خدای تعالی در این آیه اصول لذاتی که علاقه نفوس را به خود جلب می‌کند برمی‌شمارد، و آن اصول عبارتست از پدران، برادران، همسران و قوم و قبیله، و اینها کسانی هستند که طبیعت جامعه به قرابت نسبی نزدیک و یا دور و یا قرابت سببی در بینشان رابطه برقرار کرده، و جمعشان می‌کند. و اموالی که بدست آورده و جمع کرده‌اند و تجارتی که از کسایش هراسناک می‌شوند، و منزلهایی که خوش آیندشان است، و اینها اصول دیگری است که قوام جامعه در رتبه دوم بر آنهاست.

آن گاه می‌فرماید: اگر مردم دشمنان دین را دوست داشته و محبت به این امور را بر محبت به خدا و رسول او و جهاد در راه او مقدم بدارند، باید منتظر باشند تا خدا امر خود را بیاورد، و خدا مردم فاسق را هدایت نمی‌کند. ۱۱

در حالی که در الگوی مدیریت راهبردی غرب اساساً رضایت مشتریان، سهامداران و صاحب سرمایه مهم است.

بنابراین ارزش مطرح در اسلام که بر مولفه "انسجام" از مفهوم سرمایه انسانی موثر می‌باشد و از نظر ویژگی "انسجام" در یک نظام ارزشی برتری دارد.

راحت طلبی و میل به سازش

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی راحت طلبی و میل به سازش است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد اعتماد و تکیه به حمایت و پشتیبانی خداوند در امور است چنانکه می‌فرماید.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَ تَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (۱۰۴) نساء

و در راه تعقیب دشمن، (هرگز) سست نشوید! (زیرا) اگر شما درد و رنج می‌بینید، آنها نیز همانند شما درد و رنج می‌بینند ولی شما امیدی از خدا دارید که آنها ندارند و خداوند، دانا و حکیم است. (۱۰۴)

حال شما مسلمانان و طایفه کفار از نظر وجود ناراحتی یکسان است. همانطور که شما ناراحت می‌شوید آنها نیز می‌شوند، و شما حال بدتری از حال دشمنان خود ندارید، بلکه شما مرفه‌تر و خوشبخت‌تر از کفارید. برای اینکه شما از ناحیه خدایان امید فتح و ظفر و امید مغفرت دارید. برای اینکه او ولی مؤمنین است و شما نیز از مؤمنین هستید. و اما دشمنان شما مولایی ندارند و امیدی که دلگرمشان کند از هیچ ناحیه‌ای ندارند. و در نتیجه در عمل خود نشاط ندارند و کسی

۱۱ - سوره القمر آیه ۴۹ / فصلت آیه ۵۳ / یونس ۶ / نحل ۲۰ و ۲۱ / نهج البلاغه خطبه ۲۲۷ / فاطر ۴۰ / حج ۱۲ و ۱۳ / ذخرف ۹ / یس ۳۶ / ماده / جاثیه ۲۴ / اصول کافی ج ۱ التوحید / حدوث العالم اثبات المحدث

نیست که رسیدن آنان به هدف را ضمانت بکند، و خدای تعالی دانای به مصالح است. و در امر و نهی که می‌کند حکیم است.

اما در الگوی مدیریت غربی همه ی اتکا به انسان و تجهیزات مادی در دست او است،^۹

بنابراین ارزش مطرح در اسلام از نظر ویژگی و معیار "جامعیت" تاثیر بیشتری در رفع چالشهای مربوط به سرمایه انسانی را دارا می باشد .

تک نوازی در پیشبرد سیاستها

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی تک نوازی در پیشبرد سیاستها است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد مودت و دوستی و یاری در کلیه امور به برادر دینی است چنانچه می فرماید :

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۷۱) توبه

مردان و زنان باایمان، ولی (و یار و یاور) یکدیگرند امر به معروف، و نهی از منکر می‌کنند نماز را برپا می‌دارند و زکات را می‌پردازند و خدا و رسولش را اطاعت می‌کنند بزودی خدا آنان را مورد رحمت خویش قرار می‌دهد خداوند توانا و حکیم است! (۷۱) بعد از تذکر و بیان حال منافقین، حال عامه مؤمنین را بیان می‌کند و می‌فرماید: "مردان و زنان با ایمان اولیای یکدیگرند"، تا منافقین بدانند نقطه مقابل ایشان مؤمنین هستند که مردان و زنانشان با همه کثرت و پراکندگی افرادشان همه در حکم یک تن واحدند، و به همین جهت بعضی از ایشان امور بعضی دیگر را عهده‌دار می‌شوند.^{۱۲}

در الگوی مدیریت راهبردی غرب یکی از ارزشها پیوند بین کارکنان است^{۱۳} که بر اساس منافع مشترک فردی

شکل می گیرد

لذا ارزشهای مطرح در اسلام به دلیل ویژگی "شمولیت" و فراگیری تاثیر بیشتری بر مولفه "مشارکت" از چالشهای مربوط به سرمایه انسانی خواهد داشت .

^{۱۲} - / ۸ : ۷۴ / ۹ : ۷۱ / کلمات یاری / مودت

^{۱۳} - کنت بلانچارد مدیریت مبتنی بر ارزش ، ص ۴۲

تفرقه رای بین مسئولین

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی تفرقه رای بین مسئولین است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد روی آوری به توحید و یگانه پرستی است چون اسلام تفرقه را از شرک می داند . چنانکه می فرماید :

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَ اتَّقَوْهُ وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ لَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱)

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَ كَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (۳۲) روم

این باید در حالی باشد که شما بسوی او بازگشت می کنید و از (مخالفت فرمان) او بپرهیزید، نماز را برپا دارید و از مشرکان نباشید ... (۳۱) از کسانی که دین خود را پراکنده ساختند و به دسته ها و گروه ها تقسیم شدند! و (عجب اینکه) هر گروهی به آنچه نزد آنهاست (دل بسته و) خوشحالند! [۳۲] نهی از تحزب و تفرق در دین که از صفات مشرکین و ناشی از پیروی آنان از اهواء خود است] ۱۴

" بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ، وَ مَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ " و بیان داشت که مشرکین اساس دین خود را بر هوی و هوس نهاده اند، و خدا ایشان را هدایت نمی کند، و هادی دیگری هم جز او نیست. و معلوم است که هوای نفس همه مردم یک جور نیست، بلکه به یک حالت هم ثابت نمی ماند، بلکه به اختلاف احوال مختلف می شود، و اگر چنین چیزی اساس دین باشد، معلوم است که دین با سیر هواها و پاپای آن سیر می کند، و با سقوط هواها و پستی آنها پست می گردد، و در این اشکال هیچ فرقی بین دین حق و دین باطل نیست، چون دین حق هم وقتی اساسش هوی باشد باطل است.

در الگوی مدیریت غربی هر فرد متکی بر رای خویش است و ملاک تصمیم مبتنی بر امیال و منافع فردی و گروهی است

ارزشهای مطرح در اسلام به دلیل وحدت در هدف و گستردگی در همه زمینه ها موجب تقویت مولفه انسجام در ویژگیهای یک نظام ارزشی می گردد.

^{۱۴} - یوسف ۳۹ / روم ۲۹-۳۱-۳۲ / ارتباط شرک با تفرقه / مومنون ۵۳

عدم امانتداری و مسئولیت پذیری و تدبیر در امور

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی عدم امانتداری و مسئولیت پذیری و تدبیر در امور است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد امانتداری در حق حکومت و ولایت است که مخصوص خداوند و جانشینان بر حق اوست چنانچه می فرماید :

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾ (۵۸) نساء

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹)

خداوند به شما فرمان می دهد که امانتها را به صاحبانش بدهید! و هنگامی که میان مردم داوری می کنید، به عدالت داوری کنید! خداوند، اندرزهای خوبی به شما می دهد! خداوند، شنوا و بیناست. (۵۸)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اطاعت کنید خدا را! و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولو الامر [اوصیای پیامبر] را! و هر گاه در چیزی نزاع داشتید، آن را به خدا و پیامبر بازگردانید (و از آنها داوری بطلبید) اگر به خدا و روز رستاخیز ایمان دارید! این (کار) برای شما بهتر، و عاقبت و پایانش نیکوتر است. (۵۹)

این آیه شریفه دو فقره است یکی دستور به ادای امانات به صاحبانش و دیگر حکم به عدالت کردن، فقره دوم ارتباطش با آیات قبل روشن است، چون آیات قبل پیرامون حکم کردن یهود برفع مشرکین و علیه مؤمنین دور می زد، در فقره دوم هم در باره همین معنا به عموم مردم خطاب نموده، می فرماید: وقتی در بین کسانی که اختلاف دارند حکم می کنید به عدالت حکم کنید.

آن چه در کتابهای آسمانی آمده بیانگر آیات خدا و معارف الهیه است، و این خود امانتی است که خدای تعالی به اهل هر کتابی سپرده و از آنان میثاق گرفته که به گوش مردمش برسانند، و از اهلش کتمان نکنند.

در الگوی مدیریت غربی قدرت مادی و ثروت، ملاک حاکمیت و مسئولیت است و در واقع مدیر عامل یک سازمان و یا رهبر حاکم، بعنوان یک استراتژیست تصمیم نهائی را اتخاذ می کند

بنابراین ارزشهای اسلامی از نظر ویژگی "جامعیت" نسبت به سایر نظامهای ارزشی برتری دارد .

بی توجهی به حد و مرز اسلامی

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی بی توجهی به حد و مرز اسلامی است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد توجه به تذکرات، رعایت آنها و هم توصیه به دیگران برای توجه به این موازین است چنانچه در داستان قوم یهود برای توجه دادن ایشان می فرماید:^{۱۵}

وَ إِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَ ظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَ اذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۱۷۱)

و (نیز به خاطر بیاور) هنگامی که کوه را همچون سایبانی بر فراز آنها بلند کردیم، آن چنان که گمان کردند بر آنان فرود می آمد (و در همین حال، از آنها پیمان گرفتیم و گفتیم: آنچه را (از احکام و دستورها) به شما داده ایم، با قوت (و جدیت) بگیرید! و آنچه در آن است، به یاد داشته باشید، (و عمل کنید)، تا پرهیزگار شوید! (۱۷۱)

خدای تعالی می فرماید: "فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ" یعنی بعد از آنکه آن مواظب را ندیده گرفته و هم چنان به گناه خود ادامه دادند

اما هنگامی که تذکراتی را که به آنها داده شده بود فراموش کردند، (لحظه عذاب فرا رسید و) نهی کنندگان از بدی را رهایی بخشیدیم و کسانی را که ستم کردند، بخاطر نافرمانیشان به عذاب شدیدی گرفتار ساختیم. (۱۶۵) اعراف

ایشان سه طایفه بودند یک طایفه هم امر پروردگار را پذیرفتند، هم دیگران را امر کردند و نجات یافتند، طایفه دیگر امر خدا را پذیرفتند و لیکن در باره دیگران سکوت کردند و در نتیجه مسخ شدند، طایفه سوم نه امر خدا را قبول کردند و نه کسی را امر به معروف نمودند و در نتیجه هلاک گردیدند «۲».

در الگوی مدیریت راهبردی غرب تنها رعایت قوانین و مقررات انسان ساز بعنوان ارزش محسوب می گردد^{۱۰}

بنابراین ارزش های اسلام از نظر ویژگی توجه به حسن فعلی و فاعلی نسبت به مولفه "اعتماد" از مفهوم سرمایه انسانی موثر تر می باشد.

ارج نهادن به مردم و حل مشکلات آنها

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی ارج نهادن به مردم و حل مشکلات آنها است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد تکیه بر برنامه ها و آئین درخشان اسلامی است و عدم اعتماد به بیگانگان و اهمیت تبیین بد خواهی های آشکار و پنهان آنها است چنانچه می فرماید:

^{۱۵} - رعد ۲۸/

كُنْتُمْ خَيْرًا أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَكَوَّأَمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَ أَكْثَرُ لَهُمُ الْفَاسِقُونَ (۱۱۰) آل عمران

شما بهترین امتی بودید که به سود انسانها آفریده شده‌اند (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید. و اگر اهل کتاب، (به چنین برنامه و آیین درخشانی،) ایمان آورند، برای آنها بهتر است! (ولی تنها) عده کمی از آنها با ایمانند، و بیشتر آنها فاسقند، (و خارج از اطاعت پروردگار) (۱۱۰)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَتِهِ مَن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنْتُمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ (۱۱۸) آل عمران

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! محرم اسراری از غیر خود، انتخاب نکنید! آنها از هر گونه شرّ و فساد در باره شما، کوتاهی نمی‌کنند. آنها دوست دارند شما در رنج و زحمت باشید. (نشانه‌های) دشمنی از دهان (و کلام) شان آشکار شده و آنچه در دل‌هایشان پنهان می‌دارند، از آن مهمتر است. ما آیات (و راه‌های پیشگیری از شرّ آنها) را برای شما بیان کردیم اگر اندیشه کنید! (۱۱۸) و جمله " قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ " می‌رساند که دشمنی آنان نسبت به شما آن قدر زیاد است که نمی‌توانند پنهان بدارند. بلکه دشمنی باطنیشان در لحن کلامشان اثر گذاشته است. پس در حقیقت در این جمله کنایه‌ای لطیف بکار رفته، و آن گاه بدون اینکه بیان کند، در دل‌های خود چه چیز پنهان کرده‌اند، فرموده: " وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ " تا اشاره کرده باشد، به اینکه آنچه در سینه دارند، قابل وصف نیست، چون هم متنوع و گوناگون است و هم آن قدر عظیم است که در وصف نمی‌گنجد، و همین مبهم آوردن " ما فی صدورهم " بزرگ و عظیم بودن را تأیید می‌کند. ۱۶.

در الگوی مدیریت راهبردی غرب اصل بر سود بیشتر و کسب ثروت و قدرت بیشتر است و اهمیت به مردم و مشکلات آنها تنها در این راستا معنی پذیر است .

بنابراین ارزشهای اسلامی در این مورد از نظر ویژگی "حسن فعل و فاعلی" نسبت به سایر مکاتب برتری دارد

سیاست زدگی و دور بودن از تقوی

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی سیاست زدگی و دور بودن از تقوی است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد تقوی و پرهیزکاری در هر موقعیت است ولو در مقابل گروه مخالف و مسائل شخصی باشد چنانچه می‌فرماید :

۱۶ - آل عمران ۱۱۰-۱۱۸-۱۲۱/ اعراف آیه ۳۴* جاثیه آیه ۲۸* سوره انعام آیه ۱۰۸* سوره غافر آیه ۵* فرماید: «ایها الناس انما یجمع الناس الرضا و السخط(نهج ۱۹۹)* آیه ۷۹ از سوره بقره /آیه ۱۱۲ از سوره آل عمران :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝ ۸ مائده

ای کسانی که ایمان آورده‌اید همواره برای خدا قیام کنید و از روی عدالت گواهی دهید، دشمنی با جمعیتی شما را به گناه ترک عدالت نکشاند، عدالت کنید که به پرهیزکاری نزدیکتر است و از خدا بپرهیزید که از آنچه انجام می‌دهید آگاه است. (۸)

یک سلسله خطابهائی است به مومنین که در آنها کلیاتی از امور مهم دنیائی و آخرتی، فردی و اجتماعی آنان را بیان میکند. یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهداء بالقسط، و یجرمنکم شان قوم علی الا تعدلوا این آیه شریفه نظیر آیه ای است که در سوره نساء آمده است میفرماید: یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله، و لو علی انفسکم او الوالدین و اقربین ان یکن غنیا او فقیرا فالله اولی بهما فلا تتبعوا الهوی ان تعدلوا و ان تلوا او تعرضوا فان الله کان بما تعملون خبیرا. <۱> با این تفاوت که آیه سوره نساء در مقام نهی از انحراف از راه حق و عدالت در خصوص شهادت است، و میفرماید: که هوای نفس شما را به انحراف نکشاند، مثلا به نفع کسی به خاطر اینکه قوم و خویش شما است بر خلاف حق شهادت ندهید، (و یا به نفع فقیری به خاطر دلسوزیتان و به نفع توانگری به طمع پول او شهادت بنا حق ندهید)، ولی آیه مورد بحث در مقام شهادت بنا حق دادن علیه کسی است به انگیزه بغضی که شاهد نسبت به مشهود علیه دارد، به این وسیله یعنی با از بین بردن حقیقت انتقام و داغ دلی گرفته باشد.

در الگوی مدیریت غربی معیار منافع مادی و سود آوری است و هرگاه موضع گیری در راستای این هدف باشد صحیح است و در غیر اینصورت اصطلاحا ناعادلانه می باشد.

ارزشهای اسلامی از نظر ویژگی "جامعیت" نسبت به سایر مکاتب برتری دارد

یاس و نومیدی در دستیابی به اهداف

یکی از مشکلات و چالشهای مدیریت راهبردی یاس و نومیدی در دستیابی به اهداف است در این مورد ارزشی که در الگوی مدیریت راهبردی اسلامی وجود دارد امید به رحمت خداوند و اجابت دعا توسط اوست که از نزدیکی به او حاصل می شود چنانچه می فرماید:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (۱۸۶ بقره)

و هنگامی که بندگان من از تو درباره من سؤال کنند بگو! من نزدیکم! دعای دعا کننده را به هنگامی که مرا می خواند پاسخ می گویم، پس آنها باید دعوت مرا بپذیرند و به من ایمان بیاورند تا راه یابند (و به مقصد برسند). (۱۸۶)

این آیه در افاده مضمونش بهترین اسلوب و لطیفترین و زیباترین معنا را برای دعا دارد. او: اساس گفتار را بر تکلم وحده (من چنین و چنانم) قرار داده، نه غیبت (خدا چنین و چنان است)، و نه سیاقی دیگر نظیر غیبت، و این سیاق دلالت دارد بر اینکه خدای تعالی نسبت به مضمون آیه کمال عنایت را دارد. و ثانیاً: تعبیر فرموده به (عبادی بندگانم)، و نفرمود (ناس مردم) و یا تعبیری دیگر نظیر آن و این نیز عنایت یاد شده را بیشتر میرساند. و ثالثاً: واسطه را انداخته، و نفرموده: (در پاسخشان بگو چنین و چنان) بلکه فرمود: (چون بندگانم از تو سراغ مرا میگیرند من نزدیکم). و رابعاً: جمله: (من نزدیکم) را با حرف (ان) که تاکید را میرساند موکد کرده و فرموده: (فانی قریب) پس به درستی که من نزدیکم. و خامساً: نزدیکی را با صفت بیان کرده و فرموده: (نزدیکم) نه با فعل، (من نزدیک میشوم) تا ثبوت و دوام نزدیکی را برساند. و سادساً: در افاده اینکه دعا را مستجاب میکند تعبیر به مضارع آورد نه ماضی، تا تجدد اجابت و استمرار آن را برساند. و سابعا: وعده اجابت یعنی عبارت (اجابت میکنم دعای دعا کننده) را مقید کرد به قید (اذا دعان - در صورتی که مرا بخواند) با اینکه این قید چیزی جز خود مقید نیست، چون مقید خواندن خدا است و قید هم همان خواندن خدا است و این دلت دارد بر اینکه دعوت داعی بدون هیچ شرطی و قیدی مستجاب است

در الگوی مدیریت راهبردی غربی اسباب و وسیله منحصر به امکانات مادی است و اعتقاد به اجابت الهی از مسائل راهبردی بعید و جدا فرض می شود.

ارزشهای اسلامی در ویژگی "شمولیت" نسبت به سایر مکاتب برتری دارد.

ارتباط چالشها با ویژگیها و معیارهای ارزشها

در بررسی چالشهای فوق که بعنوان نمونه انجام گرفت نکات زیر قابل ملاحظه می باشد

۱. کلیه چالشها نهایتاً در مرحله تصمیم گیری که جوهره مدیریت را تشکیل می دهد، تاثیر گذار می باشند.
۲. هر یک از چالشها در مبادی و منشئیت ویژه خویش در فرایند تصمیم گیری، تاثیر گذار می باشند.
۳. هر یک از چالشها به مولفه ای از مفهوم سرمایه انسانی مربوط می گردند.
۴. مولفه های سرمایه انسانی نیز هر یک به منشأ ویژه ای از فرایند تصمیم گیری مربوط می شوند.
۵. ارزشها نیز دارای معیارهای مشترکی برای ارزیابی می باشند که به گونه ای نیز به مبادی تصمیم گیری مربوط می گیرد.

۶. هر مکتب که ویژگیها و معیارهای ارزشها را بیشتر حاصل نماید در تاثیر گذاری بر چالشها موثر تر است.

برای مثال :

در چالش (ضعف در شناخت) مدیریتی، بحث از قضاوت و تصمیم عقلانی و منطقی است که مبتنی بر شناخت و اطلاعات صحیح و استدلال و تجزیه و تحلیل آنها حاصل می شود. و ضعف در شناخت موجب تشخیص دگرگونه از هدف و انحراف از هدف می گردد که خود موجب خدشه دار شدن انسجام می گردد

توجه به سلسله مراتب اهداف و عاقبت اندیشی و آخرت بینی، تحمل همه دشواریها و ترویج ایثار و از خود گذشتگی را منطقی می نماید.^{۱۷}

در چالش (اشرافگری) همچنین تاثیر نگرشهای قشری و زمینه های تمایل به اشرافگری با تکیه بر گرایشهای درونی و "مدلهای ذهنی" افراد که بعضا بصورت ناخود آگاهانه در تصمیم گیری موثر می افتد نیز مشاهده می شود.

عدم "انسجام" از اختلافات در باورهای عمیق افراد سرچشمه می گیرد همانطور که اعتقاد به مبانی مشترک موجب اتحاد و حدت می گردد.

پس آنچه واقعا انسانها را به صورت "ما" در می آورد، روح واحد در آنها می دمد، آنچه اینچنین معجزهء اخلاقی و انسانی از او سر می زند، "هم ایمانی" است نه هم گوهری و هم ریشه ای و همزایشی شک نیست که انسان به انسانیت رسیده، نسبت به همهء انسانها بلکه نسبت به همهء اشیاء مهر می ورزد، حتی نسبت به انسانهای مسخ شده و تغییر ماهیت داده، لهذا خداوند پیامبر را "رحمة للعالمین" می خواند. این گونه انسانها نسبت به کسانی که به آنها دشمنی می کنند نیز مهر ورزند. علی (ع) در بارهء پسر ملجم مرادی می گفت: من زندگی او را دوست دارم و او قتل مرا. ولی سخن در "محبت متقابل" و "دردمندی متقابل" است. محبت و مهرورزی متقابل تنها در میان جامعهء اهل ایمان تحقق پذیر است و بس (مطهری، ۱۳۷۹، ص ۶۵)^{۱۱}.

با اتخاذ هر یک از این اهداف بنیادین، سلسله مراتب اهداف در "ضمیر" افراد شکل می گیرد و قضاوتها و تصمیمات وی با توجه به نظام ارزشمندی و اولویت بخشی به جایگاه ارزشی هر هدف در این سلسله مراتب، تحقق می یابد.

اثبات فرضیه و نتیجه گیری

ارزشهای مورد توجه مکاتب مختلف در مراحل و مبادی فرایند تصمیم گیری که جوهره مدیریت را شکل می دهد با معیارهای شمولیت، جامعیت، انسجام، مراتب داشتن، منطقی و عقلانی بودن و دارا بودن حسن فعلی و فاعلی سنجش

^{۱۷} - مضمون فرمایشات رهبر معظم انقلاب در نشست الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۸۹/۹/۱۰

گردید و در هر چالش مورد بررسی، ارزشهای مربوط، به منصفه و محک آزمایش گذاشته شد و بر اساس نظریه صاحب نظران و تحلیل محتوایی آموزه های ارائه شده، برتری و کارآمدی ارزشهای اسلامی را در برطرف کردن چالشهای مبتلابه در مدیریت راهبردی در عرصه سرمایه انسانی را تصریح و اثبات نمودیم .

پیشنهاد می گردد در مسائل مختلف مورد نیاز جامعه، پیوسته مقایسه مبنائی و بر اساس معیارها و ارزشهای مورد اتکای مکاتب صورت گیرد تا در جهت استقبال و یا عدم پیروی ناآگاهانه از نظریه های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی رایج، نقش بیشتری را ایفا نمود و بدین وسیله اعتماد کاذب نشات گرفته از مبانی نابه حق سایر مکاتب مورد بازنگری واقع شود و آگاه سازی لازم در بین نخبگان و روشنفکران جامعه بطور اصولی صورت پذیرد.

منابع و مراجع :

با توجه به اینکه این مقاله برگرفته از رساله نگارنده با عنوان ارزیابی نقش ارزشها در مدیریت راهبردی و ارائه الگوی مبتنی بر ارزشهای اسلامی در حوزه تدوین می باشد بیش از ۲۰۰ منبع مربوط به رساله به عنوان منابع مربوط و کتابشناسی، معرفی می گردد.

- ۱- ابوالحمد عبدالحمید ، مبانی سیاست، توس، چاپ ششم، تهران، ۱۳۷۰ ، ص ۲۷۳
- ۲- احمدی علیرضا علی ، نگرش جامع بر مدیریت استراتژیک ص ۱۴۸
- ۳- بابایی عبدالله ، ، ارتباط ارزش های انسانی، انتشارات دستان، تهران ، ۱۳۷۲، ص ۲۶۵
- ۴- بلانچارد، کن، مدیریت از راه ارزشها ، مایکل اوکانر/حمید رضا فرتوک زاده، فرا، تهران ، ۱۳۸۲، ص ۳۹
- ۵- جعفری محمد تقی ، حکمت اصول سیاسی اسلام ، بنیاد نهج البلاغه ، ص ۳۱۰-۳۱۴
- ۶- جوادی آملی عبدالله ، نسبت دین و دنیا ، نشر اسراء ، قم، ۱۳۸۱، ص ۴۰
- ۷- حافظ نیا محمد رضا مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی - سمت - تهران ۱۳۸۲ ص ۶۹
- ۸- حسن دانائی فرد ، چالشهای مدیریت دولتی در ایران ، سمت، تهران ۱۳۸۷، ص ۸۲
- ۹- حسینی سید حمید خداداد و شهریار عزیزی ، مدیریت و برنامه ریزی استراتژیک ص ۱۵
- ۱۰-خلیلی شورینی سیاوش روشهای پژوهش آمیخته یادواره کتاب تهران ۱۳۸۹ ص ۱۱۴
- ۱۱-دراکر پیتر اف ، چالشهای مدیریت در سده ۲۱ ، موسسه خدمات فرهنگی رسا ، تهران ، ۱۳۸۳ ، صص ۱۹-۲۰
- ۱۲-دیوید . فرد آر ، مدیریت استراتژیک ، ترجمه دکتر علی پارسائیان و دکتر سید ابراهیم اعرابی ، ص ۶۴

- ۱۳- رابرت کاپلان ، دیوید نورتون ، نقشه استراتژی ، ترجمه حسین اکبری ، نشر گروه‌آریانا ، تهران ۱۳۸۴ ص ۳۴۳
- ۱۴- رجیبی محمود ، انسان شناس ، نشر باقری، تهران ، ۱۳۸۰ ص ۱۶۹
- ۱۵- روبیژگ پل ارزشهای اخلاقی در عصر علم مترجم نفیسه و محبوبه ساطع انتشارات حکمت تهران ۱۳۸۱ ص ۲۱۵
- ۱۶- ژاله فر، تقی روانشناسی از دیدگاه مکتب اسلام ، فرهنگ جهانی اسلام ، تهران ۱۳۸۶ ، ص ۵
- ۱۷- سادات ، محمد علی ، اخلاق اسلامی ، سمت ، تهران ، ۱۳۷۸
- ۱۸- ساروخانی باقر ، درآمدی بر دوائر المعارف علوم اجتماعی، کیهان، تهران، ۱۳۷۰، ص ۵۲۱
- ۱۹- ساعتچی محمد ، روانشناسی کاربردی برای مدیران ، موسسه نشر ویرایش ، تهران ۱۳۷۸، ص ۱۳۹
- ۲۰- سرمد زهره ، عباس بازرگان، روش های پژوهش در علوم رفتاری نشر آگه تهران ۱۳۸۳ ص ۲۲
- ۲۱- سیاوش خلیلی شورینی ، روشهای تحقیق در علوم انسانی یادواره کتاب ، تهران ، ۱۳۸۸
- ۲۲- عبدالله، بابایی ، ارتباط ارزش های انسانی، انتشارات دستان، تهران ، ۱۳۷۲، ص ۲۶۵
- ۲۳- غفاری غلامرضا ، تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر مشارکت اجتماعی و اقتصادی سازمان یافته به عنوان مکانیسمی برای توسعه روستایی در ایران، پایان نامه دکترا، دانشکده علوم اجتماعی تهران، ۱۳۸۰، ص ۹۹
- ۲۴- فرندنبرگ جی ، گوردن سیلورمن، علوم شناختی مقدمه ای بر مطالعه ذهن ، موسسه آموزشی تحقیقاتی صنایع دفاع ، تهران ۱۳۸۷، ص ۱۵۷-۱۵۸
- ۲۵- فیروزآبادی سید حسن ، مهدی رضائیان ، اعتماد به نفس ملی و فردی ، نشر دعا ، ۱۳۸۹، تهران
- ۲۶- قرائتی محسن ، سیصد نکته در مدیریت اسلامی ، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن ، ۱۳۸۸، تهران ، ص ۳۵
- ۲۷- کاپلان رابرت ، دیوید نورتون ، نقشه استراتژی ، ترجمه حسین اکبری ، نشر گروه‌آریانا ، تهران ۱۳۸۴ ص ۳۴۳
- ۲۸- کینی رالف ال ، تفکر ارزشی راهی به سوی تصمیم گیری خلاق ، موسسه کرانه علم ، تهران ۱۳۸۱، ص ۳۶۵
- ۲۹- گیدنز آنتونی ، تجدد و تشخص، ترجمه ناصر موفقیان، نشرنی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸، ص ۶۳
- ۳۰- محسنی تبریزی علیرضا ، بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه ملی، نامه پژوهش، شماره ۱ ، ۱۳۷۵، ص ۱۰۸
- ۳۱- محمد ساعتچی ، روانشناسی کاربردی برای مدیران ، موسسه نشر ویرایش ، تهران ۱۳۷۸، ص ۱۳۹

۳۲- محمدی بیوک، مترجم، اصول روش کیفی نظیة مبنائی، استروس، مولف، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی تهران
۱۳۸۵ ص ۱۸۶

۳۳- مصباح یزدی محمد تقی، نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، ص ۳۲۸

۳۴- واتقی قاسم، اخلاق مدیریت، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۰۷

۳۵- ولی الله نقی پورفر، مدیریت در اسلام، مرکز مطالعات و تحقیقات مدیریت اسلامی، تهران ۱۳۸۲، ص ۲۴-۲۶

ارجاعات:

۱ غلامرضا غفاری، تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر مشارکت اجتماعی و اقتصادی سازمان یافته به عنوان مکانیسمی
برای توسعه روستایی در ایران، پایان نامه دکترا، دانشکده علوم اجتماعی تهران، ۱۳۸۰، ص ۹۹

۲ آنتونی گیدنز، تجدد و تشخص، ترجمه ناصر موفقیان، نشرنی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸، ص ۶۳

۳ عبدالحمید ابوالحمد، مبانی سیاست، توس، چاپ ششم، تهران، ۱۳۷۰، ص ۲۷۳

۴ - بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس جمهور و هیئت وزیران به مناسبت آغاز هفته دولت ۷۶/۶/۲

۵ دکتر باقر ساروخانی، درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، کیهان، تهران، ۱۳۷۰، ص ۵۲۱

۶ علیرضا محسنی تبریزی، بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه ملی، نامه پژوهش، شماره ۱، ۱۳۷۵، ص ۱۰۸

۷ - ر.ک فصل دوم رساله نگارنده

۸ - نهج الفصاحه ص ۵۳۶- حدیث ۲۲۱

۹ - بلانچارد، کن، مدیریت از راه ارزشها، مایکل اوکانر/حمید رضا فرتوک زاده، فرا، تهران، ۱۳۸۲، ص ۳۹

۱۰ - کنت بلانچارد، مدیریت مبتنی بر ارزش، ص ۳۱

۱۱ - شهید مرتضی مطهری، انسان در قرآن ص ۶۵-۷۰